

YTTRANDE

Dnr: KS 2018-0510

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige, SOU 2018:18 (Ku2018/00653/D)

Svenska kyrkan har tagit del av utredningen *Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige* (SOU 2018:18), och vill framföra följande synpunkter på förslaget.

Utredningen tar som en av sina utgångspunkter överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten vid relationsförändringen år 2000 och en jämbördig relation mellan trossamfundet. Svenska kyrkan vill därför ge sin beskrivning av överenskommelsens innebörd och den nya definitionen av trossamfund. Svenska kyrkan aktualiserar vidare frågor av principiell karaktär beträffande tolkningen av religionsfrihet och dess relation till det förtydligade demokratikriterium som utredningen föreslår. Svenska kyrkan kommenterar även synen på konfessionell utbildning och behovet av kontaktytor mellan trossamfundet och staten.

SVENSKA KYRKANS YTTRANDE

Svenska kyrkan *tillstyrker* förslagen som lämnas av utredningen.

BEDÖMNING

Beskrivningar rörande Svenska kyrkan, dess uppdrag och förutsättningar

Svenska kyrkan kan inledningsvis konstatera att det institutionella minnet rörande relationsändringen och detaljerna kring denna idag, 18 år efter förändringen, i mycket bärs av Svenska kyrkan. Få bärare av denna kunskap finns numera kvar i Regeringskansliet eller hos myndigheter som relaterar till Svenska kyrkan i frågor som har sitt ursprung i kyrka-statreformen. Detta kommer bland annat till uttryck i svårigheter att idag få klargöranden från Regeringskansliet i frågor där den lagreglering som kom till i samband med reformen visar sig ha brister, till exempel avseende icke reglerade civil- och skatterättsliga frågor rörande kyrkans historiska tillgångar (s.k. prästlönetillgångar), trots att regeringen uttryckligen angav i samband med relationsförändringen att detta behövde klargöras närmare (prop. 1998/99:38 s 212). I vissa fall fattas felaktiga eller orimliga myndighetsbeslut i tolkning och tillämpning av lagarna.

Nuvarande reglering av trossamfundet Svenska kyrkans rättsliga status och dess relation till staten bygger på dels en komplex historisk relation mellan kyrkan och staten, dels ett omfattande utredningsarbete som genomfördes inför relationsändringen. Svenska kyrkan utgår från att de

principiella överväganden som gjordes av dåvarande regeringen inför relationsändringen rörande trossamfundets rättsliga status, ekonomiska förutsättningar och synen på Svenska kyrkans roll i samhället alltjämt gäller oförändrade. I den mån regeringen nu avser genomföra förändringar som påverkar andra trossamfund ekonomiska förutsättningar, är det av stor vikt att detta inte påverkar Svenska kyrkans gällande rättsliga och ekonomiska relationer till svenska staten i enlighet med det som överenskommit i samband med kyrka-statreformen. Som förslagen nu ser ut är de ur det perspektivet inte problematiska. De lagändringar som utredningen föreslår i lagar som har sitt ursprung i reformen tillstyrks. Den statliga uppördshjälpen fyller en viktig funktion för trossamfundet. Under förutsättning att den grundläggande principen om uppördshjälp för Svenska kyrkan ligger fast stöder Svenska kyrkan utredningens förslag att Skatteverket bör få i uppdrag att se över modellen för den statliga uppördshjälpen, med beaktande av att den nuvarande modellen tillkom i en tid då de tekniska hjälpmedel som finns idag inte var aktuella (avsnitt 10.3.4. i utredningen).

En bärande princip i kyrka-statreformen var att i möjligaste mån åstadkomma en likvärdig behandling av alla samfund. Samtidigt gick det inte att bortse från att Svenska kyrkans särställning på grund av den långa historiska utvecklingen och den stora andelen tillhöriga. Den särskilda lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan kan ses som ett uttryck för detta. Därför kan riksdagens principbeslut om reformen ses som en kompromiss mellan å ena sidan ett erkännande av denna särställning och å andra sidan en ambition att nå ökad likställighet mellan samfundet (prop. 1997/98:116, s. 18). Svenska kyrkan anser att det är förtjänstfullt att utredningen har utgått från likställigheten mellan trossamfund, till exempel i den mer inkluderande definitionen av trossamfund.

Resonemangen och förslagen i utredningen bygger bland annat på jämförelser med Svenska kyrkans förhållanden. Svenska kyrkan är en folkkyrka och församlingarna har enligt Kyrkoordningen ansvar för den kyrkliga verksamheten för alla som vistas i församlingen (2 kap. 1 §). Svenska kyrkan har också särskilda uppdrag från staten. Svenska kyrkans storlek och kyrkans roll som historisk ansvarsbärande samhällsaktör försvårar också jämförelser med andra trossamfund. I en del avsnitt där trossamfundet beskrivs mer allmänt är det svårt att urskilja om utredningen inkluderar Svenska kyrkan i resonemanget. Ett exempel är när utredningen redogör för trossamfundets betydelse för krisberedskapen, men inte nämner det särskilda ansvar som följer av att Svenska kyrkans församlingar och pastorat svarar för begravningsverksamheten i en stor del av landet.

Ibland är det av betydelse att göra dimensionerna tydliga och att inte jämställa samfundets omfattning av insatser storleksmässigt och resursmässigt. För övriga trossamfund använder utredningen begreppet "betjänade" av trossamfundet med vilket avses en medlem eller en registrerad deltagare i trossamfundets verksamhet. Rimligen skulle användning av motsvarande begrepp för Svenska kyrkans del omfatta en mycket stor andel av befolkningen. Utredningen väljer att istället nämna att sju procent av Svenska kyrkans medlemmar är "religiöst aktiva" med vilket avses att man deltar i den "religiösa verksamheten" såsom söndagsgudstjänst eller liknande (s. 91 och 103 i utredningen). Jämförelsen är på så sätt missvisande.¹

¹ För Svenska kyrkan uppger enligt kyrkans årliga enkätundersökning till allmänheten (Nordstats guldpanel) 7 procent att de firar gudstjänst någon gång i månaden eller oftare, och hela 47 procent av medlemmarna att de firat gudstjänst åtminstone enstaka gång under året, vilket inkluderar de välbesökta gudstjänsterna dop, konfirmation, vigsel och begravning.

För att jämförelsen ska vara rimlig behöver alltså ytterligare faktorer tas i beaktande. Svenska kyrkan ansvarar för förvaltningen av det största sammanhållna kulturarvet som alla människor i Sverige ska ha tillgång till. I detta avseende är andelen som kan anses vara betjänade således 100 procent. Genom att vara rikstäckande har Svenska kyrkan en unik infrastruktur, med lokaler och personal i församlingar i hela landet, som ger möjligheten att snabbt mobilisera när situationen så kräver. Genom sin rikstäckande närvaro har Svenska kyrkan möjlighet att utforma sin sociala verksamhet utifrån identifierade behov i de lokala kontexterna och stå i långvariga relationer till människor i de lokala sammanhangen. Svenska kyrkan bidrar därmed med betydande egna resurser till den gemensamma välfärden, bland annat psykosocialt stöd till enskilda i utsatta situationer och inom ramen för samhällets krishantering.²

Utredningen föreslår att de trossamfund som vill erhålla stöd ska vara registrerade hos Kammarkollegiet. Ett problem uppstår därmed för Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS), som är en rörelse inom Svenska kyrkan, vilket innebär att EFS inte kan bli ett självständigt trossamfund. Utredningens förslag får således som konsekvens att EFS blir exkluderat från den möjlighet de idag har att få statligt stöd (s. 264 f.). Svenska kyrkan, som har tagit del av EFS yttrande, anser att det är värdefullt att denna inomkyrkliga rörelse genom ett undantag kan få fortsatt sådant stöd.

Religionsfrihet

Utredningen gör en gedigen genomgång av regleringen av religions- och övertygelsefrihet i nationell och internationell rätt. Svenska kyrkan vill betona vikten av religionsfrihet som en integrerad del i det bredare arbetet för att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna. Det är Svenska kyrkans uppfattning att i ett mångreligiöst och mångkulturellt samhälle är förtrogenhet med religiös erfarenhet och religiösa uttryck en väsentlig kompetens som bidrar till social hållbarhet. Genom asylsökandes och nyanländas möten med majoritetssamhällets religiösa traditioner byggs bryggor och socialt kapital för en ökad integration.³ Genom ett professionellt diakonalt arbete, genom sedan länge etablerade nätverk med andra aktörer i samhället, och genom kompetens i interreligiös dialog och praktik bidrar trossamfunden till ett mer hållbart samhälle. Detta sker såväl mellan olika kristna samfund som interreligiöst, lokalt, regionalt och genom nationella organisationer i Sveriges kristna råd (SKR) och Sveriges interreligiösa råd (SIR).

Svenska kyrkan noterar att utredningen förtjänstfullt lyfter fram trossamfundens roll i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism (s. 163). Det är därför beklagligt att trossamfunden inte finns

² Kontakttillfällen inom diakonin, sjukbesök eller besök vid annan typ av institution samt hembesök är många, totalt nästan 820 000 kontakttillfällen, varav 114 000 hembesök och drygt 97 000 besök inom institutionssjälavården enligt statistiken för 2017. I dagsläget är cirka 200 av sjukhuskyrkans 270 medarbetare anställda av Svenska kyrkans församlingar. Medarbetarna inom sjukhuskyrkan agerar ofta som kontaktlänk till företrädare för andra trossamfund. Ytterligare fakta om Svenska kyrkans verksamhet är att 150 000 vuxna deltar varje vecka i regelbunden gruppverksamhet (kör, bibel- eller sorgegrupp etc.) och 150 000 barn och ungdomar i regelbunden gruppverksamhet, därtill kommer 2,7 miljoner besök i öppen verksamhet för vuxna och 1,5 miljoner besök i öppen barnverksamhet.

³ Svenska kyrkans nationella nivå har sedan hösten 2015 avsatt mer än 200 miljoner kronor av egna medel att fördelas för insatser på detta område till stift och församlingar. Under perioden hösten 2015 till hösten 2016 bedrev 80 % av Svenska kyrkans församlingar verksamhet, som specifikt riktade sig till flyktingar och asylsökande. Se rapporten *En tid av möten*. <https://www.svenskakyrkan.se/analys/en-tid-av-moten>

med i bilden, när regeringen väljer att sätta in insatser i utsatta områden där radikaliserings kan förekomma, i syfte att öka trygghet och tillit och motverka segregation. Regeringen förefaller ha en ambivalent och inte konsekvent inställning till trossamfundet som civilsamhällesaktörer. Regeringens förordning (2018:119) om statsbidrag till ideella föreningar och stiftelser för att minska och motverka segregation, som ska finansiera civilsamhällets insatser inom satsningen, omnämner inte trossamfund. Detta är bekymmersamt, vilket Svenska kyrkan även påtalat för ansvariga departement. Det väcker en rad frågor kring hur regeringen förhåller sig till trossamfundet som civilsamhällesaktörer. I sammanhanget kan också påpekas att inom ramen för Nordiska rådets arbete för social sammanhållning och ökad tillit – Nordic Safe Cities – lyfts trossamfundets och konfessionella organs roll som förändringsaktörer.

Utredningens förslag att låta religionsfrihet vara det huvudsakliga motivet till att staten ger stöd till trossamfundet bejakas. Detta ligger också i linje med Europadomstolens uttalande om betydelsen av självstyrande religiösa samfund för mångfalden i ett demokratiskt samhälle och för den enskildas religionsfrihet. Utredningen pekar samtidigt på det nära sambandet mellan religionsfrihet och samhällsnytta. Att religionsfrihet är det överordnade motivet motverkar att religionen instrumentaliseras samtidigt som dess viktiga funktion bejakas.

Svenska kyrkan ser alltså inte någon omedelbar motsättning mellan att staten respekterar trossamfundets inre liv och samtidigt ställer vissa villkor för utbetalning av ekonomiskt stöd. Detta särskilt som dessa villkor måste sägas vara väl förankrade i såväl internationell som svensk rätt samt att de uttrycker förutsättningar för ett gott samhälle. Svenska kyrkan bejakar att demokratikriteriet förtydligas utifrån exkluderingsgrunder för att åstadkomma en bättre förutsägbarhet, transparens och lättillgänglighet. Samtidigt är det av vikt att det i den fortsatta beredningen av en kommande proposition finns texter som klargör den närmare innebörden i exkluderingsgrunderna och hur de ska tillämpas. Utredningen påpekar att ett förtydligt demokratikriterium måste ta hänsyn till artikel 9.2 i Europakonventionen där förutsättningarna för inskränkningar av religionsfriheten anges (s. 310). Svenska kyrkan understryker att det är viktigt att fortsatt vara observant på problematiken med hur gränsdragningar görs, eftersom detta innebär risker för att religionsfriheten försvagas.

Utredningens förslag att i demokratikriteriet inkludera ett diskrimineringsförbud är vällovligt. Det är både självklart och viktigt, inte minst i perspektivet av att främja jämställdhet mellan kvinnor och män också inom trossamfundet. Kvinnor kan uppleva att de tvingas välja mellan sina rättigheter som kvinna och rätten att ha, utöva, lämna eller byta sin religion och övertygelse. När det sker kränkningar med hänvisning till religion i form av hot och våld mot kvinnor och andra grupper, till exempel på grund av sexuell orientering, kan det beskrivas som brister i jämlikhet eller diskriminering men det är samtidigt brister i realiseringen av religionsfriheten för alla. Det är också viktigt att notera att även rätten att av egen fri vilja manifesteras sin tro genom att till exempel bära religiösa symboler behöver respekteras.

Det behöver i sammanhanget påtalas att regeringen även har en rad andra styrmedel än statsbidrag till trossamfund till sitt förfogande om man vill främja ökad jämställdhet mellan könen inom trossamfundet. Ett sådant sätt, som tidigare använts av regeringen, är statliga bidrag specifikt avsedda för att främja ökad jämställdhet. Bland annat har judiska församlingar tidigare kunnat ta del av sådana satsningar inom ramen för regeringens jämställdhetssatsningar. Att öppna upp för trossamfund att ta

del av sådana satsningar kan vara en kraftfull åtgärd som skulle främja jämställdheten och insatsen skulle då kunna ske utan att reglera trossamfundens inre liv.

Svenska kyrkan konstaterar att beskrivningen av islam generellt är bristfällig i den offentliga debatten. Detta är viktigt att förhålla sig till då religionsfriheten ska värnas. I många fall framställs islam utan nyanser och ibland på ett missvisande sätt. Detta är allvarligt, eftersom det snarare driver fram hot och hat än bidrar till fredlig samexistens samt social och andlig hållbarhet. Det är också viktigt att göra rättvisa åt den utveckling som sker inom de religiösa gemenskaperna. Ett exempel som berör artikel 16 i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, är att det både inom olika islamska rättsskolor och traditioner samt inom ortodox judendom finns olika regler för män och kvinnor vid upplösning av ett äktenskap. Dessa frågor bearbetas givetvis även inom trossamfunden (jfr s. 308 i utredningen).⁴ Svenska kyrkan vill understryka vikten av att samfund av olika riktningar finns med i samtal om de frågor som berör dem.

Svenska kyrkan menar att utredningens förslag generellt är av betydelse för barn i relation till deras rätt till andlig utveckling i enlighet med barnkonventionens artikel 27. En av de föreslagna exkluderingsgrunderna gäller barns rättigheter och berör såväl barnens rätt till religion som risken för att barns hälsa eller utveckling skadas. Svenska kyrkan vill, i motsats till en vanlig generell uppfattning om att religion framför allt medför risker för barn, framhålla att förtroendet med religionernas innehåll och uttryck är en viktig faktor då barnens egna trosuppfattningar och övertygelser utvecklas.

Konfessionell och konfessionsneutral utbildning

Svenska kyrkans syn på konfessionell och konfessionsneutral utbildning överensstämmer inte helt med utredningens, som har en snäv definition av konfessionell utbildning. De som utbildas för tjänst i Svenska kyrkan som präst, diakon, pedagog eller musiker har en omfattande konfessionsneutral universitets- eller högskoleutbildning (minst till kandidatnivå). Det finns olika uppfattningar inom trossamfunden om hur denna utbildning förhåller sig till den konfessionella delen. Konfessionsneutral utbildning är inte fri från intressen och värderingar av olika slag. Den bygger på vetenskaplig grund och främjar grundläggande demokratiska värderingar.

Konfessionell utbildning tar hänsyn till den aktuella trosuppfattningens intressen, men detta behöver inte stå i strid med att den bygger på vetenskaplig, demokratisk och jämställd grund. Tvärtom menar Svenska kyrkan att det är av stor betydelse att även den konfessionella utbildningen präglas av intellektuell noggrannhet, tar hänsyn till vetenskapliga resultat och ger väl underbyggda skäl för olika ställningstaganden. Det råder inte någon motsättning mellan intellektuell bearbetning och religiös tro.

⁴ Juristen Mosa Sayed tar upp detta i artikeln "Svensk och islamisk familjerätt – en jämförelse": "I de identifierade konfliktområdena, där islamiska traditioner direkt strider mot svensk rätt, behöver den muslimska gemenskapen i Sverige emellertid finna ansvarstagande lösningar. I detta syfte behöver de islamiska församlingarna exempelvis förändra delar av sin äktenskaps- och skilsmässopraxis. Sådana lösningar behöver inte vara oförenliga med den islamiska lagen. Tvärtom, i ett historiskt perspektiv har islamisk rätt alltid varit flexibel i förhållande till traditioner och sedvänjor i en viss kontext". Juridisk publikation 2/2010, http://juridiskpublikation.se/wp-content/uploads/2014/10/22010_Mosa-Sayed.pdf

En konfessionell inramning förutsätter en levande diskussion inom och mellan trossamfunden om olika tolkningsalternativ.

Konfessionell utbildning fordrar givetvis resurser och Svenska kyrkan bejakar utredningens förslag till verksamhetsbidrag för utbildning av trossamfundets eller församlingarnas företrädare. Svenska kyrkan vill också påpeka att det finns behov av ett särskilt stöd som underlättar att personer med särskilda behov skulle kunna delta i trossamfundens utbildningar. Exempelvis är finansieringen för teckentolkar och ljudböcker resurskrävande och de konfessionella utbildningarna saknar idag möjlighet att utnyttja de hjälpmedel som finns via universiteten.

Kontakter mellan trossamfunden och staten

I en sekulär stat i ett mångkulturellt och mångreligiöst samhälle är relationen mellan trossamfunden och staten inte endast av ekonomisk art. Svenska kyrkan vill understryka betydelsen av det arbete som Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) utför med etablerad fördjupad sakkunskap om religion och trossamfundsfrågor. SST har en fortlöpande och förtroendefull dialog med trossamfunden såväl i frågor om ekonomiskt stöd som i andra frågor.

Det behövs även ytterligare mötesplatser mellan trossamfunden och den politiska ledningen, utöver direkta kontakter mellan regeringen och enskilda trossamfund som Svenska kyrkan. I regeringens råd för kontakt med trossamfund finns förutsättningar för ett ömsesidigt utbyte när det gäller trossamfundens relevans för politiken och politikens påverkan på och samverkan med trossamfunden som civilsamhällesaktörer. Rådet utgör därmed ett viktigt komplement till den värdefulla, men med regeringen indirekta, kontakten med SST. Trossamfundsrådet har ett särskilt värde för Svenska kyrkan genom att Svenska kyrkan inte tar emot statsbidrag från SST och därför inte har en sådan regelbunden och nära kontakt som de statsbidragsberättigade trossamfunden, även om såväl samverkan som samråd har utvecklats med myndigheten inom ramen för dess nuvarande instruktion.

Som kontaktyta till en gemensam offentlighet utgör trossamfundsrådet också ett viktigt komplement till trossamfundens självständiga gemensamma organ som SKR och det genom departementets stöd utvecklade SIR.

Uppsala den 11 september 2018

På kyrkostyrelsens vägnar

Antje Jackelén
Ärkebiskop, ordförande

Cristina Grenholm
Kyrkosekreterare